

Simono Daukanto indėlis į lietuvišką numizmatiką*

Vincas Ruzas

Lietuvos banko muziejus

XIX a. viduryje Lietuvos numizmatikos mokslas pradėjo pirmuosius nedrašius žingsnius. Simonas Daukantas (slapyvardžiu *Jokyb's Łaukys*) 1845 m. Peterburge išleido veikalą „Budus Senowes – Lietuviu, Kalnienu ir Žamajtiu“ (toliau „Būdas senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių“). Jame buvo išspausdintas ir nedidelis skyrius „Lietuviu piningaj senowie“ (toliau – „Lietuvių pinigai senovėje“), kuriame autorius daugiausia nagrinėjo ikimonetinį laikotarpį, aptardamas mainus ir sidabro lydinis Lietuvoje. S. Daukantas pirmasis lietuvių kalba pabandė glaustai pristatyti lietuvišką pinigų sistemą.

Žinių iš numizmatikos srities jis galėjo gauti besimokydamas Vilniaus universitete. Istorikas V. Merkys biografijoje, skirtoje S. Daukantui, rašė, kad „*didžiausios itakos studijų metais Daukantui turėjo antikinės filosofijos profesorius Grodekas*“¹. Žinoma, kad Gotfrydas Ernestas Grodekas (1762–1825) dėstė ir kai kuriuos archeologijos dalykus, buvo parengęs numizmatikos paskaitų ciklą. Vilniaus universitetas turėjo savo numizmatikos kolekciją, kurią taip pat tvarkė prof. G. E. Grodekas². Tačiau ar S. Daukantui teko mokytis iš šio iškilaus profesoriaus numizmatikos pagrindų – nenustatyta. Rašydamas apie Lietuvos pinigų istoriją S. Daukantas tikriausiai neturėjo galimybių pasinaudoti kolekcijomis. Didžiausia tuo metu krašte buvusi Vilniaus universiteto numizmatikos kolekcija jau 1835 m. carinės valdžios įsakymu buvo išvežta į Charkovą ir Kijevą.

Skyrių „Lietuvių pinigai senovėje“ S. Daukantas parašė naudodamasis Lietuvos metrika, išrašais iš „Acta Lituanica ex Bibliotheca Zaluciensi conscripta“. Be to, jis buvo išsivertęs į lenkų k. ištrauką apie Lietuvos monetas „O monecie Litewskiej“ iš „Описание древнихъ Русскихъ монетъ“ (Москва, 1834). Tačiau visos archyvinės medžiagos, kurią turėjo surinkęs, nepanaudojo. Rankraštiniame S. Daukanto palikime yra saugoma 1690 m. „Connotatio Remanentów Pienięznych-Ekonomia Samborska“ (sąskaitos), pažiūdininkio Kristupo Naruševičiaus ataskaitos dokumentas, Naugarduko iždinės įsteigimo ir jos pavedimo Stanislovui Dembovskiui dokumentas³. Jie autoriaus nepaminėti.

Rašydamas apie pinigus S. Daukantas naudojo asmeninės bibliotekos knygomis: Mikalojaus Daukšos „Postile“ ir Alberto Vijūko-Kojelavičiaus „Lietuvos istorija“. Jo bibliotekoje buvo ir Tadeušo Čackio studija „O litewskich i polskich prawach w pierwszym Statucie dla Litwy 1529 roku wydanym“ (Warszawa, 1800, t. 1) su skyriumi „Apie lenkiškas ir lietuviškas monetas“ („O monecie polskiej i litewskiej“)⁴. S. Daukantas turbūt neturėjo galimybių susipažinti su labai profesionaliai parengtu dviejų tomų

* Straipsnis aprobuotas serijos „Lietuvos valsčiai“ Mokslo darbų komisijos. Leidyklai įteiktas 2002 12 06.

¹ Merkys V. *Simonas Daukantas*, Vilnius, 1991, p. 33.

² Ruzas V. *Numizmatika Vilniaus universitete XIX a. pradžioje*, *Voruta*, 1993, spalio 7–13, nr. 38, p. 7.

³ Miciūtė O. *Simano Daukanto rankraštinis palikimas*, *Lietuvių literatūros instituto darbai*, Vilnius, 1947, t. 1, p. 195, 197, 204, 205.

⁴ Lebedys J. *Simano Daukanto biblioteka*, *Lietuvių literatūros instituto darbai*, Vilnius, 1947, t. 1, p. 63.

Kazimiero Stenžinskio-Bandkės katalogu, kuriame šalia lenkiškų pristatomos ir lietuviškos monetos⁵.

Simonas Daukantas apie lietuviškos pinigų sistemos bruožus

S. Daukantas skyriuje „Lietuvių pinigai senovėje“ jau pirmu sakiniu apibrėžia pinigų reikšmę prekyboje, juos lygindamas su krauju žmogaus kūne:

*„Toumi yra piningaj prekybo, koumi kraus žmogaus kuni; nesgi nu-
lejdos žmogui krauji, numirsztaj: tajpat isztraukos piningus isz kokio
kraszto, prekyba apsisto(...)“.*

S. Daukantas rašo, kad pasaulis išgalvojo pinigus, „(...) korij buo aukso, sidabro ir wario“. Pirmieji pinigai buvo aukso ir sidabro gabalų („tujtaj ar szmotaj“) pavidalo. Autorius teisus sakydamas, kad jie buvo ne skaičiuojami, bet svarais sveriami. Ilgainiui sugalvotos įvairios pinigų formos ir pavadinimai. Tokį pat kelią kaip kitos tautos nuėjo ir senovės lietuviai. Iš pradžių pinigų neturėjo – keitė „daktus, arba galwijus i galwijus, arba daktus i galwijus, (...) paskou į zwieriu kajlus“.

S. Daukantas bandydamas nustatyti, kada lietuviai pradėjo naudoti pinigus, kaip pavyzdį pateikia 853 m. Apuolės gynimą. Jis rašo, kad lietuviai, kalnėnai ir žemaičiai jau IX a. turėję pinigus ir svaru juos svėrė.

*„(...) bet koumeto sidabro piningaj atsirado Lijtuwo, to dar negat ajszkej
szenden žinoti, nes sidabruj atsirados, tejpai ir Letuwej sawo piningus
senowie neskajtę, bet swaro swierę kajp tujau regiesem“.* Toliau rašoma:
*„(...) Lijtuwej Kalnienaj ir Žiamajtej dewintamije amžiouie torieiusis
piningus ir swaro jus swierusis“.*

S. Daukantas nemini Lietuvoje randamų romėniškų I–IV a. monetų, kurios, prof. M. Michelberto nuomone, piniginę funkciją galėjo atlikti Lietuvos žemėse prie prekybos kelių⁶. Jis nemini ir Rytų kraštų monetų (dirhamų), kurios į Lietuvą pateko VIII a. pab.–IX a. pr. (tyrinėtojai į jas atkreipė dėmesį jau XIX a.), bei XI a. pradžioje atsiradusių Vakarų Europos monetų (jų rasta XX a.)⁷. S. Daukantas daugiausia rašo apie pusapvalės lazdelės formos sidabro lydinis. Lietuvos numizmatai jų pasirodymo pradžią traktuoja skirtingai, didesnę paplitimą sieja su XIII a.⁸

Reikia išskirti S. Daukanto teiginį apie svorio matą – svarą. Archeologijos mokslo duomenimis, Lietuvoje jau II tūkstantmečio pradžioje buvo labiau prigijusi skandinaviškoji svorio matų sistema, kurios pagrindą sudarė markė ir smulkesni jos padalijimai. Šiai sistemai susidaryti pamatą davė svaras⁹. S. Dau-

⁵ Bandkie Stężynski K. *Numizmatyka Krajowa*, Warszawa, 1839–1840, t. 1–2.

⁶ Michelbertas M. Prekybiniai ryšiai su Romos imperija, *Lietuvos gyventojų prekybiniai ryšiai I–XIII a.*, Vilnius, 1972, p. 89; Michelbertas M. *Corpus der römischen Funde im europäischen Barbaricum Litauen*, Vilnius, 2001, p. 12.

⁷ Duksa Z. Pinigai ir jų apyvarta, *Lietuvių materialinė kultūra IX–XIII amžiuje*, 1981, t. 2, p. 86–97.

⁸ *Ten pat*, p. 126; Ivanauskas E., Balčius M. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės lydiniai ir monetos nuo 1387 iki 1495 metų*, Vilnius, 1994, p. 6.

⁹ Volkaitė-Kulikauskienė R. *Lietuviai IX–XII amžiais*, Vilnius, 1970, p. 118.

kantas teisus sakydamas, kad savo pinigus sidabrinus ilguosius lietuviai naudojo ir XIV amžiuje. Tačiau piniginiėje apyvartoje buvo ne pusapvalės lazdelės formos sidabro lydiniai, bet trišoniai lydiniai. S. Daukantas mini 1399 m. Vilniaus gaisrą, per kurį sudegė Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto „ketures deszimtyt tukstantiu ir trys szmotaj [gabalai – aut. pastaba] sidabro kapu Letuwos grajziu“.

S. Daukantas apibūdina ir pirmąsias kaldintas lietuviškas monetas bei auksinius pinigus. Lietuviškus pinigus, anot jo, galima lengvai atpažinti: „(...) *ant wisso maziausiouju piningelu arba skatikelu, yra: jods [raitelis – aut. pastaba], taj yra: karejwis szarwotas kalawiju iszkielijš zowedo par taukus ant žirgu belekous [belekiąs – aut. pastaba]“*. S. Daukantas nemini Prahos grašių, kurie Lietuvoje kursavo tarp lietuviškų ilgujų ir pirmųjų lietuviškų monetų. Lietuvoje Prahos grašis buvo toks populiarus, kad iki XV a. dokumentuose buvo vadinamas tiesiog grašiu¹⁰. Matyt, dėl šios priežasties S. Daukantas atskirai Prahos grašio neįvardijo. Anot autoriaus, 1526 m. dešimt kapų Lietuvos grašių prilygo vienai grivinai, 1524 m. du šimtai aštuonios kapos Lietuvos grašių – šimtui vengrų raudonųjų (dukatų).

S. Daukantas rašo, kad lietuviai kaldinę ir auksinius pinigus. Vienas iš jų „(...) *metusi 1560, kaltas Letuwos raudonasis turieį 10 r. [raudonųjų – aut. pastaba]“*. Čia tikriausiai autorius mini stambaus nominalo auksinę monetą-portugalą, lygią dešimčiai dukatų. Iš tikrųjų ne 1560 m., o 1562 m. Vilniaus monetų kalykloje buvo nukaldinta Žygimanto Augusto 10 dukatų (florinų) auksinė moneta. S. Daukantas įvertino Liublino unijos pasekmes Lietuvos pinigų sistemai. Nors lenkai savo pinigus „*antmetę [primetė – aut. pastaba]“*, lietuviai savo pinigus savaip skaičiavę – „*i grayžius ir kapas“*. Jie pinigus kaldinę iki 1697 m. (iš tiesų iki 1707 m. – aut. pastaba).

S. Daukantas terminą *skatikas* kildina iš lietuviško žodžio *skaičiuoti*, taip pat paaiškina, iš ko atsirado terminai *dvylekis* ir *patreinis*:

„Tą kapą ąngis kapoię i penkes deszimtis smulkiu szmotelu, korius szmotelius wadino skatikajs, nu to, iog jus skajtę, ne swierę (...) o rasi tusi skatikusi buo prastesnis sidabros, todieł tokiu skatiku skajtę szeszdeszimtis į wieną kapą. Kartajs tus kapos szmotelus sokało po du, tris i wijną, nuko wadinos dwilekejs, patrejnejs“.

Lietuviškas terminas *skatikas* vis dėlto nėra kilęs nuo žodžio *skaičiuoti*, kaip manė S. Daukantas. *Skatikas*, kaip ir slavų *skot*, atsirado iš gotiško *skatts*, kuris reiškia galviją¹¹.

S. Daukanto minimi terminai *dvylekis* ir *patreinis* pastarojo meto numizmatinėje literatūroje nevartojami. Lietuvoje dvylekiais buvo pramintos dviejų denarų monetas. Dvylekiu taip pat buvo vadinamas 1652 m., Jono Kazimiero laikais, Vilniuje kaldintas pusantrikas (1,5 grašio)¹². J. Adomaitis (Šernas) straipsnyje „Senowiszki Lietuvos piningai“ vartoja šį terminą paminėdamas bendrus Lenkijai ir Lietuvai kaldintus dvylekius ir Stepono Batoro dvylekius¹³.

Terminas *patreinis* yra dokumentuose sutinkamo termino *потройный* ati-

¹⁰ Smilgevičius V. Prahos grašis iš Pakritižio senkapio, *Raguva*, Vilnius, 2001, p. 75.

¹¹ Jurgutis V. *Pinigai*, Kaunas, 1938, p. 22.

¹² Karys J. *Numizmatika. Žodynas, raštai*, Putnamas, 1970, p. 38, 124.

¹³ Adomaitis J. (Szernas) *Senowiszki Lietuvos piningai, Budas senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių*, Plymouth, 1892, leid. 2, p. 207, 209.

tikmuo. Kalbininkė Z. Daunienė, rašiusi apie senuosius pinigų pavadinimus raštvedyboje, nustatė, kad tas piniginis vienetas vartotas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Lenkijos dokumentuose XVI a. pabaigoje. Galimas daiktas, kad *patreinius* prilygo trims grašiams. Z. Daunienė nurodo Arcto žodyną, kuriame *potrójnik* yra žodžių *trojak*, *trzygroszniak*, *trzygroszówka* sinonimas¹⁴. Tos pačios nuomonės dėl *patreinio* termino buvo ir prof. V. Jurgutis, rašęs, kad tai – „trijų grašių moneta, žmonių vadinama patreiniu“. Ją kaldino Žygimanto Augusto ir Stepono Batoro laikais¹⁵.

Apie kitų amžių lietuvių pinigus S. Daukantas siūlo skaityti Tadeušo Čackio veikalą „O litewskich i polskich prawach w pierwszym Statucie dla Litwy 1529 roku wydany“ (Warszawa, 1800, t. 1).

Simonas Daukantas apie sidabro lydinius

Vertingiausios S. Daukanto pateiktos žinios yra apie sidabro lydinius. Jie vadinami dviem vardais – gražiu (nuo žodžio *graižyti*, arba *kapoti*) arba ilgiaisiais grašiais. Tačiau autorius nenuoseklus: vienur grašiu vadina visą lydinį, kitur – gabiliuką tarp dviejų įkartų. S. Daukantas pirmasis pavartojo terminą *ilgasis* sidabro lydiniams. Jis rašė apie apyvartoje buvusius pusapvalės lazdelės formos lydinius. Numizmatų nuomonės dėl datavimo išsiskiria. Zenonas Duksa laikosi laikotarpio nuo XII a. antrosios pusės iki XIV a. pradžios, o E. Ivanauskas ir M. Balčius lydinį pasirodymą sieja su Mindaugo valdymo metais (apie 1236–1263)¹⁶. Lietuviški trišoniai sidabro lydiniai S. Daukantui nežinomi. Z. Duktos duomenimis, jie buvo pradėti gaminti XIV a. pirmajame ketvirtyje (pakeitė pusapvalius lydinius). Lietuviški lydiniai iš apyvartos išnyko XV a. viduryje, E. Ivanauskas ir M. Balčius trišonių lydinį atsiradimą sieja su pirmosiomis lietuviškomis monetomis¹⁷. S. Daukantas negalėjo žinoti ir apie kaltus lydinius – pačius seniausius lietuviškus pinigus, kurie buvo naudojami X–XI amžiais. Šių lydinų yra labai nedaug, jie buvo išskirti tiktai XX a. pirmojoje pusėje¹⁸. S. Daukantas pirmasis atkreipė dėmesį į lietuviškų lydinų įkartas, pabandė aiškinti jų prasmę. Jis įkartą arba sidabro gabalėlį („*šmotelį*“) tarp dviejų įkartų vadino kapa. Kapa vadino nuo žodžio *kapoti*. Piršto storumo lazdelę sukapoje gaudavo 10 kapų. Kitur rašo, kad lazdelę kapojo po 2 kapas.

„(...) *senowie sidabro arba aukso swarą Teutonaj wadino Marko, Gudaj Grivino, o Lietuwej Grajzio, nu žodio grajžyti, arba piausstyti: kajpogi Lietuwej nulijtą ar nukaltą sidabro wemmulinę* [vienodo storio – aut. pastaba] *lasdele, storą mažne par pirsztą, swarą swerąte, ikapoię deszimti kirtiu po ligumo neparkirsdamis. Kožnos toksaj kirtis wadinos kapo nu žodio kapoti (...)*“.

Toliau S. Daukantas rašo, kad „*toke lasdele nepatogi buvo diewieti* [nešioti – aut. pastaba], *tad tą ikapotą lasdele*

¹⁴ Даунене З. Название денег и денежных единиц в Белорусской деловой письменности XV–нач. XVII в.в., *Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Kalbotyra*, 1967, t. 15, p. 68–69.

¹⁵ Jurgutis V. *Pinigai*, Kaunas, 1938, p. 222, 225.

¹⁶ Duksa Z. Pinigai ir jų apyvarta, *Lietuvių materialinė kultūra IX–XIII amžiuje*, 1981, t. 2, p. 105; Ivanauskas E., Balčius M. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės lydiniai ir monetos nuo 1387 iki 1495 metų*, Vilnius, 1994, p. 11.

¹⁷ Duksa Z. Pinigai ir jų apyvarta, *Lietuvių materialinė kultūra IX–XIII amžiuje*, 1981, t. 2, p. 120; Ivanauskas E., Balčius M. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės lydiniai ir monetos nuo 1387 iki 1495 metų*, Vilnius, 1994, p. 11; Ivanauskas E. Dėl trišonių lietuviškų lydinų datavimo, *Iš Lietuvos istorijos tyrinėjimų*, Vilnius, 1991, p. 20–23.

¹⁸ Duksa Z. Pinigai ir jų apyvarta, *Lietuvių materialinė kultūra IX–XIII amžiuje*, 1981, t. 2, p. 100–103.

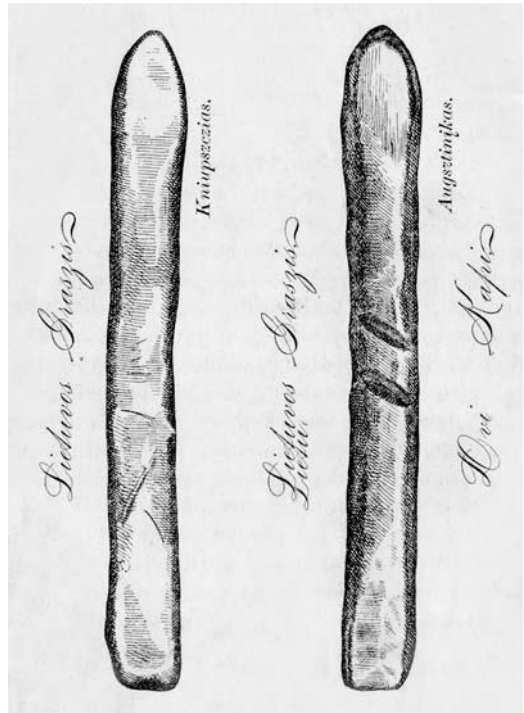
sograjžę i penkis gražinius, po dwe kapę turentius, kožnos toksaj szmotelis tos lasdelę, turis sawiep dwe kapę arba du kirtiu, wadinos graszio, Lotiniskaj Syclus, tankeij ilgonjo graszio diet isskyrimo nu praszalejtiu piningu graszejs wadinamu [kiekvienas tos lazdelės gabalėlis, turintis po dvi kapas, vadintas grašiu, lotyniškai cyclus; kad jį būtų galima atskirti nuo grašiais vadinamų kitų pinigų (monetų), dažnai vadintas ilguoju grašiu – aut. pastaba)]“.

Lietuviai savo pinigų skaičiavo dešimtimis arba šimtais kėpų (atkirstų gabalėlių – aut. pastaba) Lietuvos grašių. S. Daukantas pabrėžia žodžius *Lietuvos grašių*, kad atskirtų juos „nu swetios [svetimos – aut. pastaba] šalies pinigų, kurių svaras buvo į mažesnius ar didesnius gabalėlius iškaptas, „(...) ne kajp Lietuvos, o rasi ir sidabras ne tejp grinas“.

Šiandienis numizmatikos mokslas į įkartų klausimą dar nedavė galutinio atsakymo. Numizmatai D. Grimalauskaitė ir I. Sinčiukas iškėlė net devynias hipotezes. Jų nuomone, labiausiai tikėtinos dvi hipotezės dėl lietuviškų pusapvalės formos lydinų įkartų paskirties. Pirmą – jos buvo skirtos lydinio branduoliui pademonstruoti perduodant išlietus lydinius užsakovui, tuo siekiant parodyti lydinų autentiškumą. Laikui bėgant tai tapo tradicija, kaip ir lengvai pakalus suploti lietuviškų lydinų galus. Antra – įkartos buvo laikinas nuosavybės ženklas, jomis amatininkai žymėjo skirtingų savininkų metalo partijų lydinius¹⁹.

Vertingas numizmatams yra S. Daukanto įdėtas vieno Žemaitijoje rasto lydinio piešinys su komentaru. Piešinys labai tikslus. Jame dviem pozicijomis pavaizduotas lietuviškas sidabro lydinys su dviem įkartomis. Šis ilgasis aprašytas pakankamai aiškiai. Aprašymo principas nepasikeitė ir šiomis dienomis: S. Daukantas nurodo jo masę (keturis muštinius; muštiniu buvo vadinamas taleris, kurio masė siekė apie 27–28 g), pagaminimo būdą (yra lietas) bei išvaizdą (atkreipė dėmesį, kad abu galai truputį suplokštinti iš abiejų pusių). Rašo, kad dviejų kapų, nurodo sidabro prabą (28 prabos). Visas aprašymas atrodo taip:

„Diet ajszkesnio sopratimo, koksaj tas buo ilgasis gražis, arba graszis cze diet pawejkslo wijną rastą Žamajtiusi iszmalaodinau; kajpogi tas, kori reg cze skajtitos iszmalaōtą, swer szios dijnos keturys musztus arba penkys

Sidabro lydinys su dviem įkirciais.

Iš leid. S. Daukantas „Būdas senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių“, Plymouth, 1892, p. 201

¹⁹Грималаускайте Д., Синчук И. Об одном необычном литовском платежном слитке, *Archeologija*, Vilnius, 2001, t. 21, p. 286–287, 291.

Gudu rublus, yra lijtas ir ikapotas dwejo wijto, korij kirtej rodo, iog jis tor dwe kapę, yra 28 prabos sidabro, abu gašu truputi sopłoksztintu abem pusem, korio norint posie kartajs pasitink literas arba balses, arba žime to Jo milestos, korsaj ji nulijđino, idant palcziaus sidabri nebutum“.

Šiame aprašyme nėra tokių numizmatams labai svarbių duomenų: ilgojo dydžių, tikslios radimo vietos, saugojimo vietos. Įdomus S. Daukanto pastebėjimas, kurį galima pavadinti nuostata, dėl ilgųjų žymėjimo. Jis tvirtina, jog ilgieji buvo žymimi raidėmis arba ženklais asmens, kuris liedino, kad būtų išvengta klastojimo. S. Daukantas nemini lydinių su įmuštais Lietuvos didžiųjų kunigaikščių ženklais – herbais ir Gediminaičių stulpais. Šie ženklai atsirado XIX a. ir buvo klastotojų darbas²⁰. S. Daukantas minėtą piešinį įdėjo tam, kad kiekvienas artojas, duobkasys ar griovių kasėjas radęs tokį lydinį „(...) galietu numanyti ir iszmintingam sawo žiames virui parodyti(...)“, bei sugebėtų nustatyti jo amžių. XIX a. viduryje S. Daukantas *ilgojo* terminą tarsi prikėlė naujam gyvenimui. Istorikas prof. E. Gudavičius atkreipė dėmesį, kad autorius tą terminą perėmė iš M. Daukšos „Postilės“, nors ir nenuosekliai²¹. XVI a. *lydinio* pavadinimas įgavo naują prasmę. Jis reiškė ne lydinį, o skaičiuojamąjį 100 grašių kiekį. S. Daukantas pateikia du pavyzdžius iš M. Daukšos „Postilės“ pamokslų, skirtų šv. Mikalojui: „(...) *dawe iiemus deszimti ilgųjų arba griwnų* (...)“²², kitur mini talentus (*talentas* yra *lydinio* sinonimas – aut. pastaba)²³. E. Gudavičius pastebėjo, kad *ilgojo* terminas primirštas jau XVII a. pradžioje.

Simono Daukanto vieta Lietuvos numizmatikoje

S. Daukanto gyvenamuoju laikotarpiu pasirodė ir kitų numizmatinių darbų. 1844 m. Vilniuje buvo išleista Tadeušo Čackio (1765–1813) knyga „Zbiór ciekawy XIV tablic numizmatycznych rytych na miedzi“. Joje autorius aprašė Lenkijos ir Lietuvos monetas bei Lietuvoje rastus arabų dirhamus. 1845 m. Eustachijus Tiškevičius (1814–1873) leidinyje „Athenaeum“ paskelbė straipsnį apie XIV–XV a. lietuviškas monetas. Daugiau apie lietuviškus sidabro lydinius buvo rašyta E. Tiškevičiaus 1850 m. išleistoje knygoje „Badania archeologiczne nad zabytkami przedmiotów sztuk i rzemiosł i t. d. w dawnej Litwie i Rusi Litewskiej“ (p. 95).

S. Daukanto skyrius „Lietuvių pinigai senovėje“ įkvėpė Juozą Adomaitį (1859–1922) Šerno slapyvardžiu paskelbti straipsnį „Senowiszki Lietuwos Piningai“ apie pirmąsias lietuviškas kaldintas monetas bei vėlesnius metalinius pinigus, kaldintus Vilniaus monetų kalykloje. Šį straipsnį keliuose 1887 m. numeriuose spausdino „Lietuwiszskasis balsas“, ėjęs Niujorke²⁴. Dar kartą šis J. Adomaičio straipsnis kaip priedas buvo skelbtas 1892 m. Plymute išleistame antrajame „Būdo senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių“ leidime. Taip vienoje knygoje skaitytojas galėjo susidaryti detalesnį Lietuvos pinigų vaizdą.

S. Daukanto veikalas „Būdas senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių“ su-

²⁰ Dukša Z. *Monetos pasakojai*, Vilnius, 1991, p. 83.

²¹ Gudavičius E. *Miestų atsiradimas Lietuvoje*, Vilnius, 1991, p. 66–67.

²² Daukša K. *Postilė*, Kaunas, 1926, fotografuotinis leid., p. 382.

²³ *Ten pat*, p. 386–392.

²⁴ Adomaitis J. (Szernas) *Senowiszki Lietuwos piningai, Lietuwiszskasis balsas*, New York, 1887, nr. 3–4, p. 41–42; nr. 5–6, p. 63–65; nr. 7, p. 83–84.

silaukė net penkių leidimų, tuo pačiu buvo kartojamas ir skyrius „Lietuvių pinigai senovėje“²⁵. 1918 m. paskelbus nepriklausomą Lietuvos valstybę, iš pradžių apie senuosius lietuviškus pinigus buvo rašoma labai mažai. Todėl S. Daukanto skyrius „Lietuvių pinigai senovėje“ nenustojė aktualumo. Jis buvo du kartus (1924 ir 1937 m.) išleistas Klaipėdos leidiniuose²⁶. Tarp šių dviejų laidų lenkų okupuotame Vilniuje 1932 m. pasirodė labai vertingas Lietuvos numizmatikai veikalas – Povilo Karazijos darbas „1930 m. Vilniaus lobis“. 1938 m. Kaune buvo išleista Vlado Jurgučio studija „Pinigai“. Pasirodžius šiems dviems veikalams S. Daukanto „Lietuvių pinigai senovėje“ neteko savo reikšmės ir nebesulaukė kitų leidimų.

S. Daukanto indėlių į lietuvišką numizmatiką ne kartą pažymėjo jau šių laikų Lietuvos numizmatai. 1964 m. minint 100-ąsias S. Daukanto mirties metines Z. Duksa paskelbė straipsnį apie jį kaip numizmatą²⁷. Autorius atkreipė dėmesį, kad S. Daukantas buvo plačių interesų istorikas, domėjęsis archeologija, etnografija ir numizmatika. Kaip svarbiausią jo nuopelną lietuviškai numizmatikai Z. Duksa mini veikalo „Būdas senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių“ skyrių, skirtą lietuvių pinigams senovėje. S. Daukantas lietuvių numizmatikos terminologijoje pirmą kartą pavartojo tokius pinigų pavadinimus, kaip dvylekis, patreinis. Jis buvo surinkęs ir nedidelę lietuviškų pinigų kolekciją.

Kaip rašiusi apie sidabro lydinius S. Daukantą mini numizmatai E. Ivanauskas ir M. Balčius studijoje, skirtoje Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės lydiniais ir monetoms nuo 1387 iki 1495 metų²⁸.

1993 m. prof. Stasys Sajauskas ir Domininkas Kaubrys išleido katalogą „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės numizmatika“. Jame tema „Sidabro lydiniai (kapos) – seniausi lietuviški pinigai“ pradeda nuo S. Daukanto skyriuje „Lietuvių pinigai senovėje“ paskelbto sidabro lydinio su dviem įkartom piešinio komentaro. Autoriai kapomis vadina monetinius sidabro lydinius. Išskiria mažąją (pusapvalės lazdelės formos) ir didžiąją (tribriaunę) lietuviškąją kapą²⁹.

Eduardas Remecas parengęs Lietuvos numizmatikos bibliografiją pastebėjo, kad tai buvo pirma numizmatikai skirta publikacija lietuvių kalba, kad „*kito darbo lietuvių kalba teko laukti beveik 40 metų*“³⁰. Šios bibliografijos autorius suregistravo keturis S. Daukanto veikalo „Būdas senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių“ leidimus bei pakartotinai du kartus išleistą skyrių „Lietuvių pinigai senovėje“.

Rašydamas apie senovės lietuvių pinigus S. Daukantas pabandė atsakyti į tokius klausimus, į kuriuos ir šiandienis numizmatikos mokslas dar neturi galutinių atsakymų.

²⁵ Laukys J. (Daukantas S.) Lietuvių pinigai senovėje, *Daukantas S. Būdas senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių*, Petrapolis, 1845, p. 215–252, iliustr.; leid. 2 – Plymouth, p. 196–203, iliustr.; leid. 3 – Kaunas, 1935, p. 311–321, iliustr.; leid. 4 – *Raštai*, Vilnius, 1976, t. 1, p. 647–654, iliustr.; leid. 5 – Vilnius, 1988, p. 213–218, iliustr.

²⁶ Lietuvių pinigai senovėje. S. Daukanto parašyta, *Pajūrio sargas*, Klaipėda, 1924, gruodžio 10, nr. 8, p. 127–128 (perspausdinta iš kn.: Daukantas S. *Būdas senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių*); Lietuvių pinigai senovėje. S. Daukanto parašyta, *Vakarai*, Klaipėda, 1937, sausio 23, nr. 18, p. 5–6 (perspausdinta iš kn.: Daukantas S. *Būdas senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių*).

²⁷ Duksa Z. Daukantas – numizmatas, *Literatūra ir menas*, 1964, gruodžio 4, nr. 49, p. 3.

²⁸ Ivanauskas E., Balčius M. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės lydiniai ir monetos nuo 1387 iki 1495 metų*, Vilnius, 1994, p. 7.

²⁹ Sajauskas S., Kaubrys D. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės numizmatika*, Vilnius, 1993, p. 10; Sajauskas S. Lietuvos numizmatikos mokslo raida, *IX pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziumas*, 1995, p. 280.

³⁰ Remecas E. *Lietuvos numizmatikos bibliografija 1815–1999. Lietuvos nacionalinis muziejus*, Vilnius, 2001, p. 11.

Straipsnis „Versmės“ leidykloje gautas 2002 12 06, spaudai parengtas 2004 08 05.
Straipsnis spausdintas „Lietuvos valsčių“ monografijoje „Papilė“ I dalis, Vilnius, *Versmė*, 2004, p. 981–987 (vyriausioji redaktorė sudarytoja Vida Girininkienė).
Straipsnis interneto svetainėje www.lt.lt skelbiamas nuo 2007 08 28.